

טובי פרשל

ברוקלין נ. י.

המכוון לדעת חברו ...

(מחרוזת סיפורים על גדולי ישראל)

א

מסופר על רבי יצחק קנפנטון, בעל "דרכי הגמרא" ומאחרוני גאוני קסטיליה, שהיו לו כמה תלמידים מובהקים וכאשר היה עוסק בשיבתו בהלכה קשה היה אומר להם להתכונן לה ולעייץ בה היטב כפי כוח השגתם. והיה אומר קודם בואם לפניו: "פלוגי יאמר זה ולא יעבור, ופלוגי זה ופלוגי זה", וכך היה באמת. "ובבואם עם הספר לא יעברו פיו ולא ישנו דבריו ולא יפול מכל דבריו דבר אחד ארצה".

ומסביר מוסר השמועה: "שמאחר שידע — הרב קנפנטון — דרך עיונם וטבעם והדרך ילכו בה ולאנה היא מגיעה, היה מגיע באומד דעתו מה שיש לאל ידם להגיע בעיונם ובשיקול דעתם".¹

(1) הדברים מצויים בספר "כבוד אלוקים" לר' אברהם אבן מיגאש (קושטא רמ"ו) ומובאים על ידי איזיק הירש וייס בהקדמתו למהדורתו של "דרכי הגמרא" לרבי יצחק קנפנטון (וינה תרנ"א, עמ' 11). הדברים מובאים גם על ידי ר' שמחה אסף ב"מקורות לחולדות החינוך בישראל", כרך ב, תרצ"א, עמ' סד.

הגיע לפאריס. כאשר באוקטובר 1940 הנאצים הוציאו פקודה שקבעה שעל כל יהודי להירשם בתחנות המשטרה היתה זו רעייתו שלא נתנה לו ללכת לקראת האסון. למעשה, לא נהגה גברת אטשילדי בקלות דעת. היא התייעצה שלא בידיעתו עם ידידם הטוב היועץ הראשי של השגרירות המלוכנית של אפגאניסטאן אשר לקח את משפחת אטשילדי — את ההורים ושתי בנות תחת חסותו. בעזרתם של השגריר האפגאני והשגריר הפרסי בפאריס ניצלו כמה עשרות משפחות של יהודי אסיה התיכונה בצרפת.

• • •

ההכרה והרצון בהגדרת מהותו של עם ישראל והתבטאו במרוצת ההיסטוריה בשילוב דת ולאומיות כאחת במושג "יהדות". דת ולאום הם מושגים אינטגרליים ביהדות. קביעה זו חשובה נוכח העובדה שבתקופות שונות של ההיסטוריה הארוכה של עם ישראל היו כוחות מבחוץ ומבפנים אשר ניסו להפריד את היסודות הדבקים בין אומה ואמונה בתפיסת היהדות, דת ולאום, שגי היסודות השלימו וחזקו תמיד זה את זה במלחמת הקיום של עם ישראל.

ב

בדורות האחרונים התהלכו שמועות וסיפורים על גדולי ישראל שעמדו על דרכי לימודיהם ועיוניהם של חבריהם, ובידעם הסוגיות וההלכות שהתקשו בהן שיערו קושיותיהם ותירוניהם.

מספר ר' ישעיה הלוי איש הורוויץ (בספר סטאניסלאב, בסידרת "ערים ואמהות בישראל", כרך ה', מוסד הרב קוק, ירושלים תשי"ב, עמ' 71) בפרק הדין באבותיו הגאונים ששימשו בקודש בסטניסלאב:

"בצאת לאור הספר הידוע "פרי מגדים" על שולחן ערוך יורה דעה, ישב עוד הגאון ר' יעקב מליסא בסטניסלאב. פעם אחת בא לבית הרב — ר' אריה ליבוש איש הורוויץ — וסיפר בשבח ספר זה. נענה ר' אריה ליבוש ואמר: אני מכיר את המחבר ואת דרגתו בתורה ויכולני לשער מה שהוא יכול לחדש. הבה נתערב נא אם לא אוכל להגיד בכל מקום מה שחידש. התערבו במשקה מי־דבש ור' יעקב פתח את "פרי מגדים" ור' ליבוש מצא בכל מקום את אשר חידש מחברו".

אם נקבל סיפור זה, לא נקבל אותו כמו שהוא. בשנת תקל"א, בה יצא ספר "פרי מגדים" על יורה דעה, היה ר' אריה ליבוש עדיין נער ולא ישב כלל בסטניסלאב. בוודאי המדובר בספר אחר של בעל "פרי מגדים".

ג

גם על רבי משה יהושע לייב דיסקין מסופר כי היה יודע לכוון לדעתם של גאונים אחרים.

כותב עליו ר' יוסף שיינברגר בספרו "עמוד אש" (ירושלים תשי"ד, עמ' קפג-קפד): "כח תפיסתו האדיר עמד לו לתפוס את הלך־חידושיהם של מחברי ספרים, תוך כדי עיון קל בספריהם, ומיד כבר ידע להרצות בעל פה ללא הסתכלות את תוכן חידושי המחבר".

הוא מוסר כמה מעשים, ואנחנו נביא רק אחד מהם.

"מעשה בהיות רבנו בקובנה נכנס אליו הגאון רבי יוסי בר סולובייצ'יק. רבנו כיבד אותו להרצות לפניו חידוש מחידושו. הוא הירצה שנים, שלשה חידושים שונים זה מזה, אחר כך הגיד לו רבנו שיצביע לו על מקום נוסף שחידש בו דבר, כשהגיד לו המקום, קידמו רבנו והירצה מעצמו את אותם החידושים אשר רבי יוסי בר חידש . . .".

ד

ורבי יוסי בר סולובייצ'יק עצמו גם הוא ידע לכוון לדעת אחרים. ידוע המעשה של רבי יוסי בר בבנו רבי חיים, ואנו נביא אותו כאן בלשונו של מרדכי ליפסון ("מדור דור", מס. 511, חלק א, עמ' 197—198):

באו ואמרו לרבי יוסי-בר, שבנו, רבי חיים, הוא זחוח-לב במקצת ומחזיק טובה לעצמו, שכוחו גדול בתורה.

שלח רבי יוסי-בר וקרא לרבי חיים ואמר לו:

— אמור לי חיימ'קי חידוש אחד מחידושיך.

אמר החכם

התחיל רבי חיים מרצה לפניו חידוש מחידושו. הפסיקו רבי יוסי-בר בתחילת דבריו:

הרי

— הרי בדעתך להקשות כך וכך ולתרץ כך וכך.

אמר

— הן אבא — אומר רבי חיים.

— אמור לי חידוש אחר — אומר לו רבי יוסי-בר.

אמר החכם

התחיל רבי חיים מרצה לפניו חידוש אחר בחריפות יתרה, נכנס רבי יוסי-בר לתוך דבריו ואומר:

— הרי מתכוון אתה להקשות כך וכך ולתרץ כך וכך.

נשתתק רבי חיים.

— אמור לי — אומר רבי יוסי-בר — חידוש הראוי לשמו. הראני את כוחך.

אמר החכם

הירהר רבי חיים רגע, נזכר חידוש אחר, שהוא מלא וגדוש בבקיות וחריפות „כפתור ופרח” — והתחיל מרצה אותו לפני אביו. מובטח היה לו שעכשיו לא ינצחנו.

מיהו רבי יוסי-בר הפסיקו מיד:

— מה לך להאריך? הריני אומר לך למה אתה מתכוון.

נסתתמו דבריו של רבי חיים.

— רואה אתה בני — אומר לו רבי יוסי-בר — ידיעת התורה אינה מן הקלות ולא כל הרוצה ליטול את השם גדול בתורה יבוא ויטול.

— אף אני אומר לך, אבא — משיב לו רבי חיים — בסדרי הש"ס החדשים נדפסו הגהות רבי עקיבא איגר. ההגהות הן בגליון הש"ס, וכל מקום בפנים, שרבי עקיבא איגר מחדש בו מצויין בכוכב (שטער"ן), כלומר: עיין הגהות רבי עקיבא איגר. גדולי תורה היודעים את דרך לימודו של רבי עקיבא איגר אינם צריכים לעיין תמיד בגליון הש"ס. כשהם רואים את הכוכב מיד הם עומדים על חידושו של רבי עקיבא איגר. ואף על פי כן רבי עקיבא איגר — הוא רבי עקיבא איגר.

— אף הנידון כך — מסיים רבי חיים — אתה, אבי יודע את דרך לימודי

וכשאני מחדש דבר אתה רואהו מיד על מצחי (שטעריין). וכי משום כך אין חידושי ראויים לשמם? ¹

²שמעתי נוסח אחר של סיפור זה ובו מענהו של רבי חיים מבורר וחרוף יותר.

אמר רבי חיים לאביו רבי יוסי-בר: המכוונים לדעתו של רבי עקיבא איגר, דברי הגמרא לפניהם ומן הציונים הם למדים שיש כאן קושיא, והואיל והם יודעים דרך מחשבתו של רבי עקיבא איגר, מכוונים הם לקושייתו או לחידושו. אך אילו היו לפניהם דפי הגמרא לבד, בלי הציון, האם היו עומדים מעצמם על הקושיא?

כך גם הנידון שלנו — הסיק רבי חיים — הצעתי לפניך, אבא, את הגמרא והתחלתי להעיר שיש כאן קושיא, הרי אתה, הואיל והנך יודע את דרך מחשבתי, כוונת לקושייתי ולתירוצי.

ה

ורבי חיים עצמו, גם הוא ידע לעמוד על מהלך מחשבותיהם של רבנים בני דורו. ³

מספר הרב זאב אריה רבינר בספר „מרן רבנו מאיר שמחה כהן“ (תל-אביב תשכ״ז, עמ' רעז—רעט):

מעשה ברבי חיים שנפגש עם רבי ראובל'ה מדינבורג. התחיל הלה לספר לו מדברי תורתו. רק פתח בענין ורבי חיים נכנס לדבריו: „אולי כזאת וכזאת היא קושייתו דמר וכך הוא תירוצו“. פתח בענין אחר, אבל שוב הפסיקו רבי חיים והשלים את דבריו. ⁴

תמה רבי ראובל'ה על רבי חיים שכיוון לדעתו.

אמר לו רבי חיים: „אל ייפלא הדבר בעיניו דמר. בחר מדינבורג שלמד בישיבתו בוולוז'ין מסר לנו חידושי תורתו דמר, ולפיהם למדתי לדעת מסלול עיוניו ודנתי בנתי להלך מחשבתו.“

ו

מסופר: ר' אריה ליב בעל „קצות החושן“ ביקר פעם בפרסבורג אצל הגאון ר' משולם איגרא ואז כבר יצא בדפוס החלק הראשון של ספרו

(2) ועיין גם נוסח הסיפור בספר „זוטרות“ ליעקב קלצקין (ברלין תרפ״ה, עמ' קנא-קנב).

(3) ועיין גם מ. ליפסון „מדור דור“, מס. 2924, כרך ד', עמ' 80.

„קצות החושן“. כאשר התחיל להציע לפני רבי משולם חידוש אחד, הקדימו רבי משולם ואמר: בלי ספק כב' מבקש לתרץ באופן זה. השיב: לא! הירחק ר' משולם רגע ואמר: אז בלי ספק מבקש כב' לתרץ באופן זה. ולא נשאר לר' אריה ליב מה לדבר בזה, כי הגאון ר' משולם כבר הבין דרכו בלימודו ועל כן כיוון לדעתו.

אמר לו רבי אריה ליב: הנני עובד כעת על החלק השני של חיבורי „קצות החושן“. למה לי להתייגע עליו. יאמר נא לי כב' מה שאחדש בעניני החושן-משפט שיבואו בזה הספר.

מוסרים כי רבי משולם הרגיש כי פגע בכבוד בעל „קצות החושן“. הוא הצטער מאד על שציער אדם גדול וקיבל עליו להתענות ב' וה' כל ימיו.

אפשר שיש במענהו של ר' אריה ליב, לא רק ביטוי של רוגז, אלא תשובה חריפה, מעין הדברים שאמר לו רבי חיים לאביו רבי יוסי-בר. כלומר: ניחא שהנך יכול לכוון לדעתי לאחר שפתחתי לפניך את העניין והנך יודע את מהלך מחשבתי, בחינת „אי לאו דדלאי לך חספא . . .“ אך נסה נא לעמוד על חידושי וסברותי מבלי לדעת העניינים ופרטי הסוגיות בהם אתקנא . . .

ז

נסיים בסיפור על תלמיד שכיוון לדעתו של רבו והרב שהכיר את תלמידו מתוך תשובותיו.

מעשה ברבי אהרן שמואל קאידנובר, בעל „ברכת חובב“ ועוד ספרים, שנזדמן לקראקא ורב וראש ישיבה בעיר בעת ההיא היה הרבי ר' השיל, אצלו למד בנעוריו בבריסק. הימים ימי חג הסוכות. הוא לא גילה לאיש מי הוא וגבאי „הכנסת אורחים“ נתן לו פתקא לבעל בית. בסוכה ישב גם בנו של בעל הבית והוא רכון על גמרא וספרים. מתכונן הוא לשיעור שיגיד ראש הישיבה למחר. עיין ר' שמואל בסוגיה ואמר לבחור: אם יקשה ראש הישיבה קושיא זו — תן לו תירוצך זה. לאחר שעה קלה אמר שוב לבחור: אם יקשה קושיא זו — תן לו תשובה זו. וכך אמר לו חמש פעמים. חמש שאלות וחמש תשובות.

(4) מובא ב„זכרון לראשונים“ — כולל תולדות וקורות הגאונים אשר הופיעו באור חכמתם ותורתם בעיר סיגט מאת יקותיאל יהודה גרינצאלד, סאטמאר תרס"ט, עמ' 11 ובספר „דור דעה“ לרבי יקותיאל אריה קאמפלדאר במאמרו על רבי אריה ליב הכהן בעל „קצות החושן“.

(5) מובא בספר „חנוכת התורה“ (פיוטרקוב תר"ס), קובץ חידושים מאת הרבי ר' השיל, מלוקטים על ידי ר' חנוך העניך ערואהן, בסוף הספר, ב„קונטרס אחרון“, עמ' 108.

למחרת היקשה הרבי ר' השיל אותה קושיא, קפץ הבחור ממקומו והשיב לו תשובה, אך לא אמר ממי קיבל הדברים. התשובה היתה טובה בעיני הרב; שאל הרב קושיא אחרת — ושוב השיב לו אותו בחור. ושוב קושיא — ושוב תשובה.

תמה ראש הישיבה: בחור זה כיצד היה ללמדן בן-לילה? פנה אליו: הגד נא לי, היש לכם אורח בבית. הודה הבחור שזר מתאכסן אצלם. קרא הרבי ר' השיל: חי ראשי, הרי הוא תלמידי ר' שמואל!¹

* * *

מעשה פורים המסופר על שכנה רבנים

ידוע הסיפור ברב של פורים של וולוז'ין שפגע בכבוד ראש הישיבה. הננו מביאים כאן את הסיפור בקצרה בלשונו של מרדכי ליפסון (מדור דור, מס. 2284, כרך ג. עמ' 185—186).

בישיבת וולוז'ין היו ימי הפורים נזכרים ונעשים משתה ושמחה וששון בלי מצרים.

ומנהג פורים בידי בני הישיבה למנות אחד מחבריהם רב לאותו יום, לבדח דעת הציבור.

פעם אחת הגדיש הרב של פורים את הסאה ופגע בכבודו של ראש הישיבה, רבי נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב.

למחר, בפורים של שושן, נתפס אותו תלמיד, הרב של פורים לעצמו, שהגדיש את הסאה והלבין פני רבו ברבים. נכנס אצל הנצי"ב ואמר בהכנעה: — אל יתרעם עלי, רבנו, מבוסס הייתי אתמול, בחינת „עד דלא ידע" ונכשלתי בלשוני.

— חס לי, — מחזיר הנצי"ב — אין בלבי שום טינא עליך. ואף אני אומר לך, משל הדיוט אומר: פכח על ריאתו, שיכור על לשונו. וקשה לכאורה, אם כן, כל הטורח הזה, שאנו טורחים בבדיקת הריאה, על שם מה? הטבחים מכניסים ממונם לספק, השוחטים טורחים ויגעים למעך הסירכות, הרבנים עמלים למצוא צד היתר ולהקל בהפסד מרובה. וכל כך למה? והרי דרך ישרה ונוחה לבדוק את הריאה עובר לשחיטה. ישקו את הבהמה יין וכל מה שעל הריאה יעלה על הלשון. הא למדת באדם המשל אמור ולא בבהמה.

ליפסון בעצמו מציין כי יש המספרים את הסיפור על רבי יוסי-בר, ויש המקדימים ומוסרים אותו על רבי יצ'ל.⁵

נוסף כי יש המקדימים יותר ומספרים אותו על רבי חיים מוולוז'ין.⁶

רבי חיים, רבי יצ'ל, רבי יוסי-בר והנצי"ב — הצד השווה שבהם: ראשי ישיבת וולוז'ין. ברם אין הסיפור נכסה של ישיבת וולוז'ין בלבד.

בפתיחה לספר "צבא רב" (פיוטרקוב תרס"ח), הגהות על ששת סידרי משנה לר' צבי הירש ברלין, מספר המהדיר, רבי צבי יחזקאל מיכלזאהן, הסיפור הנ"ל על ר' צבי הירש ברלין.

בספר "שיחת חולין של תלמידי חכמים החדש" (מונקאץ תרס"ט, עמ' 9) מובא סיפור פורים הנ"ל, וראש הישיבה אשר בכבודו פגע הרב של פורים הוא רבי יחזקאל לנדא, בעל "נודע ביהודה". ר' אברהם איטינגא מחבר הספר מציין כי הסיפור מובא בהקדמת ס' צבא רב על שם ר' צבי הירש ברלין, "אולם מפי מר דודי הגאון שליט"א — הכוונה כנראה לרבי אברהם בנימין קלוגר — שמעתי שזה היה אצל הנוב"י".⁷

שוב מסופר המעשה הנ"ל על רבי שמעון סופר, רבה של קראקא, והמספר, גרשם באדר בספרו "מיינע זכרונות" (בואנוס איירס, 1953, עמ' 193—195) מוסר כי הוא היה עד ראיה לדבר.

הערות

6 בספר "אוצר סתגמים מחכמים" מאת מ. ה. בערשטיין (לונדון תרס"ד, עמ' 124) מסופר המעשה על הנצי"ב, ב"זוטות" ליעקב קלצקין עמ' קמ"קמו הוא מסופר על רבי יוסי בר.

7 הרב י. ל. הכהן פישמן (מימון) "תגים ומועדים", ירושלים, מוסד הרב קוק, תש"ד, עמ' קכח"קכט.

8 גם בכתב-העת התורני "אהל יצחק" שיצא בסאטמאר, גליון אדר תר"ע מסופר הסיפור על בעל נודע ביהודה. השווה הנוסח שם עם זה שבספר "שיחת חולין על תלמידי חכמים החדש".